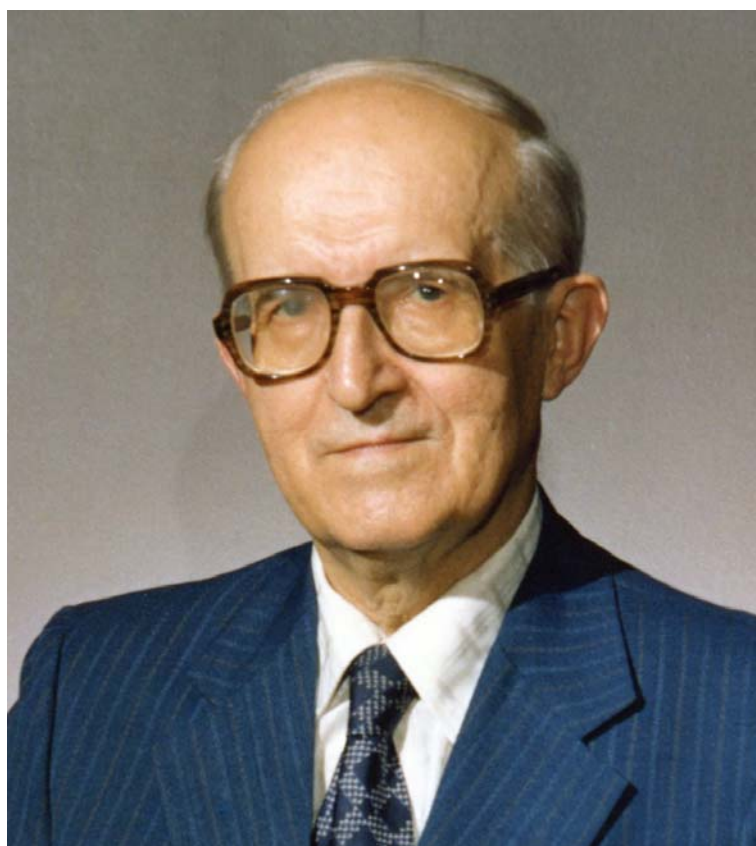

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО ДВІ РЕВОЛЮЦІЇ

ДВІ РЕВОЛЮЦІЇ	1
За творців нової дійсності	3
Новий суспільний лад.....	11
Дві революції.....	19

За творців нової дійсності

1. Регенеруючі товчки. Зариси душі індивідуальності. 2. Інтермеццо: Естетика Землі – один з елементів виховного тла росту індивідуальності й суспільства загалом – і складовий елемент поняття Української Нації. Критерій естетичних вартостей. 3. Героїзм. „Жертовність” чи повинність?

Коли прагнеш для контрасту тиші й далеких візій, щоби дух творчості, відпочивши, віродився, йди на Могили, що в них Моці Святих, спочивають, на Могили Героїв – і в ночі. Там не страх тебе огорне — ні! — і не тривога, а якесь дивне почуття маєстатичності, величі й творчої радості, що до глибин душу проймає. Почуття радості не зважаючи на трагізм й саме з причини перемоги над трагізмом життя, його владарного схоплення, що зміцнює диспозицію творчості. Ти мусиш бути душею біля них, коли ти в постійному напруженні мізку й нервів, хоч на хвилину знайти біля тих, що найближчі душі твої, які дадуть тобі нераз потрібний спокій, який віроджує будуючу й перероджуючу світи творчість. Вони ближчі тобі за батька й матір, бо ти й вони — це одне. Бо ви й майбутнє — це одне. Бо музика ваших душ — це симфонія прийдешнього. І це відблиск героїчного минулого. Це — без дисонансів великий гимн побіли світла над темрявою.

Душі індивідуальностей погіблх, живучих і тих, що житимуть, не мають нічого з простоти. Вони складні й багаті в найрізноманітніші, найглибші й надрізноманітніші переживання. Вони мають собі маєстично-динамічну тишу безкрайого океану, кипіння і буревій найбільше первісних осередків землі, її нетрів і джунглів, трістантську рвучкість і тугість, на парсіфальську музику засвітніх просторів. Індивідуальності знаходять у творчості свою душу, регенерують і оживляють її. Індивідуальність не потребує ніяких зовнішніх товчків. Віродитися може тільки зі себе самої і в собі самій знайти сили до життя!

Коли не знаходить їх, приходиться її кінець. Чиж важно, в якій формі!? Коли гине її творчість, вона перестає бути собою. Її творчі думки й діла — це частинки її душі, це не механічні відбитки! Змістом її душі — є ідея, яку проводить у життя. Коли б ідея померла, померла б з нею індивідуальність. Бо метове самовизначення і ціль її існування пропали б. Ніколи навпаки. Коли за ідею (говоримо про національну ідею) індивідуальність

гине, ідея, звичайно *перемагає* і стає *нааявною дійсністю*, з реально-психологічної і моральної дійсності індивідуальності вона стає *нааявною* — *об'єктивною* — *реальністю*, *цебто перемагає*. Тоді індивідуальність *тріюмфує*.

Немає більшого й глибшого душевного болю, ніж біль душі творця в наслідок *невдачі*. Біль душі, що переходить у фізичний, що сягає меж *божевілля*. Але... *Етичні вартості, підметна віра й сила духа*, наказують почати наново й зробити *це саме краще*. Скарга на особистості *невдачі* має багато дечого з *комічності*, хоч, може, й знаходить *співчуття*. Шукати *співчуття* до свого горя в других — це не *прикметна* риса великих індивідуальностей.

Вмираючи, вони залишають наступникам *золотий мīt і легенду героїчних досмертних зусиль за ідею*. І на цьому ростуть *нові борці*, що криваво-блискучу нитку традиції продовжують. Ті, з-за гробу стоять на сторожі й беруть *непорочність і святість* Ідеї.

І з могил несеться їх голос:

„Хай бій ваш — буде перемогою, А перемога помстою!”

Він дає *свідоцтво існуванню невмирущої волі української національної спільноти жити і володіти*. Тим сильніше цей поклик лунає з розритих Могил, що завжди на весні й в Свято Героїв вони квітням оповиті й оживлені *гомоном бадьорих пісень непроглядних мас*, а то й *скроплювані кров'ю паломників*, що йдуть на свою Святу Землю, *Святі місця*, *щоби сил набрати й поклін Тіням Національних Героїв віддати і протиставитися блюзнірству вандалів*.

Із Могил ви чуєте голос: „Іду на вас...” *шляхетного Лицаря, князя Святослава, стогін землі під ударами Ігоревих комонників, брязкіт шаблук Богданового Лицарства, пронизливі звуки гострення свячених ножів Гайдамаків, радісні пісні героїчного новітнього вояцтва, що йде в рукопашний бій і т.д.* Ви бачите *тіні поляглих над Калкою і Каялою, під мурами Царгороду і Синопу, Завихостом, над Жовтими Водами й під Берестечком, під Конотопом і Полтавою, під Кругами й Базаром*, що *геройське в минулому, сучасному чи майбутньому боролися, борються і будуть боротися за ідею Української Держави*. З-за могил *визирає Сонце, а з українського чорнозему підносишся грізна рука переможця*.

2.

— „Ні! Повернуся, хай зловлять! Хай уб'ють, але візьму ще *групку її — цієї святої землі нашої*, — *щоби, вмираючи на чужині, в останнє глянути на неї...*” „її — *цю землю — таку чудову, таку божеське гарну віддати й залишити ворогам, нашу землю?!... О, ні! ніколи! Щоби святотатська рука дотикалась до*

неї й держала, — це нестерпне, це жахливе! Хай радше згину, хай вона забере мене! Святотатських чинів ворога на ній не знесу!”

Цю стихійну — органічну — тугу й любов до власної землі відчув в усій гостроті хіба той, що був розлучений із нею, що за ґратами — або на чужині.

Туга й любов до *естетики рідної землі*, її золотої опроміненої сонцем зелені, туга за безмежною рівниною буйних піль і степів, де око не знаходить місця спочинку, а лине у безкраї далини, у безвісті, туди, де зустрічаються Творець і природа, за маєстатичною величчю гір і бурхливими хвилями козацького моря, дає таке сильне почуття *власної сили й величі*, що людина ставала б до бою з усіма й найважчими перешкодами — це щось добре знане, але й незбагнуте. Чи туга й любов до тих естетичних цінностей і всіх невичерпних *багатств* тієї землі, не ради користолюбності й утилітаризму, а ради тій *свідомості*, що вона у цілій своїй божеській красі вічно, від віків і по віки — *наша*, чи це прив'язання до неї, до всіх її вартостей — *не є одним з її елементів, що складаються на поняття Української Нації?!* Коли на тлі цій краси і серед неї, на тлі цих природних умовин діяли наші діди, батьки й діють та діятимуть діти, коли встеляється вона кривавою багрянницею, коли могили й кургани святими трупами воїнів начинені, коли на ній росли й виростали Національні Герої, клали голови холодноярські повстанці, коли узбіччя Маківки вкрашали тіла Стрілецтва, коли існує ота свідомість, що вона *наша*, — то топання її чужинецьким чоботом є святотатство і вимагає кари й кличе до помсти, як належить за святотатство...

Не розглядаю, як видно з останнього, моменту краси й багатств з погляду географічної, навіть і геологічної будови української землі (саме землі! — не так території в простірному розумінні), туги й любови до неї, у *відірванні* від усіх інших основних елементів, що *разом узяті творять поняття Української Нації*. Тому й не може бути в нікого такої думки, мовляв, коли б не були діткнені чужинцями економічні й інші багатства й естетика її — то все було б в порядку. Таке розуміння було б в основі хибне, бо ми можемо тільки в цілості розглядати проблему складових елементів української нації, яка є *неподільною органічною цілістю*, при внутрішньо-притаманні (імманентній) кожній нації *волі рости й володіти*. Я тут хочу звернути увагу на ще один — поза традицією — складовий елемент. Для ясності вживу порівняння з людиною-одиноцею. Ніхто розумний не скаже, при аналізі фізичної і психічної конституції людини, що заспокоєння естетичних вимог одиниці є повним заспокоєнням її гону жити взагалі. Людина — це цілість, тим більше нація — найвищо-ступенева цілісна органічна поява — вимагає

виповнення усіх своїх вимог під засадничим знаменником волі володіти й виявлятися як цілість.

Ця любов і туга до землі — це один з мотивів тієї суворої й залізної відваги і твердості, непохитності її жителя, що на прою викликає самого Бога (а не все таки „я мав таки рихт, Боже!“),* того Бога, в якого вірить і якого любить своєю суворою любов'ю... Вона є й одною з причин, чому так *сильно відпорна душа українця на асиміляційні впливи на чужині, чому не акліматизується так швидко, як інші національності. Українець своєї землі забути не може. Він любить і тужить за нею.*

Хочу ще звернути зокрема увагу на естетику землі у відношенні до етики людини. Не говоритиму тут докладніше про естетику літературної й загалом мистецької творчості людини, і критерії оцінки цього рода творчості, а зверну увагу в першу чергу на естетику вартостей, не створених людським хистом, *на естетику живої природи.*

Це факт, що *естетичні вартості* є одним із чинників, що *скріпляють і зроджують етичні цінності*. Естетичні переживання впливають на зміцнення і ріст етичних елементів, тому естетичні вартості як такі мають у собі етичні гервні.

Естетичні вартості — це не тільки вартості форми, *це вартості й суті*. Естетика — це не тільки форма для думки й ідеї. Справжня естетика вже вміщає в собі етичні вартості, тим більше, коли ідея висловлена в естетичному творі є етично добра. „Естетична творчість“, в якій перемагає етично зла ідея, не є естетичною творчістю. Бо *естетично добре* може бути *тільки те, що є й етично добре*. Естетична вартість — це, звичайно, не етична вартість, але те, що викликають естетичні вартості — є й цінністю етичного порядку. Це *не означає*, що естетичне почування є *те саме*, що етичне, а означає, що естетичне почуття є підложжя і етичних переживань. Буває, що естетичні елементи приглушують етично злу тенденцію своїм динамізмом та іншими вальорами й на перший плян висуваються в індивідуальній площині сприймачів, тобто перемагають етично злу ідею. Отже естетичні враження можуть витворити етично добре підґрунтя. Етично добре підґрунтя, створене справжньою естетикою, перемагає етично злу думку. Коли б, однак, всеж таки перемогла — при сприйманні етично зла ідея, — то тоді вона перерішує вартість естетичної творчості, і то очевидно. Отож, оскільки є перемога етичних цінностей (у сприйманні), оскільки в теоретичній площині можна говорити про естетичність твору етично злої ідеї, бо можна говорити й про перемогу етично-доброго елементу над етично-злим.

Маєстатична краса природи, безкраїх буйних піль і степів, бурхливих хвиль моря, величних обрисів гір — ушляхетнює душу. Естетика вчить чесноти. Чи не зроджує вона

найрізноманітніші позитивні почування, почуття величі, непоборности й гордості?! Чи не порушує ниток ідеалістичного відношення до світу?! Естетика природи — це позитивна вартість, бо створена Доброю рукою. В ній бачиш і відчуваєш ідею й душу світу, душу вселенної; що співає від віків і по віки гімн Боротьбі, Величі й Перемозі, гімн Гідности, гімн *Непоборности*.

3.

Це є один із елементів цього виховного тла, на якому росли й ростуть *Герої* і на якому загалом виховується в однаковій мірі ціла суспільність. Відношення цього тла до ідеалізму й героїзму борців кидається у вічі. Виховне тло росту Героїв не є інше від тла всього громадянства. Лише в них є вміння належно вглиблюватись й добачати етичні вартості. Є в них сильна *напруга волі*, глибоке сприймання і органічне засвоєння й витворення (з власного почину) в особі етичних максим, *фанатичне захоплення ідеєю, різке провадження її в життя в обличчі й проти всіх небезпек і перешкод*, а для перемоги її з нараженням власного життя і з відданням його. *Героїзм — це вислід ідеалізму*. Це не тільки потенціальна диспозиція, а реально-діюча в житті, це прояв ідеалізму в чині, реальний прояв ідейности й етичності, в обличчі найгіршої небезпеки для індивідуального життя. Виповнити силою своєї волі прірву між *реально-можливим і бажаним*, між метою і засобами, коли *приходиться ризкувати життям — це змаг Героя*.

Герой ризкує життям і віддає його не тому, що воно йому байдуже, що його не цінить і не цінить своєї індивідуальности. Навпаки. Він найбільш *радісний творець і любить життя*, який за життя і для життя нації, з усією свідомістю і радістю приймає смерть, бо над усе цінить ті ідейні вартості життя, для яких він живе. Коли цим вартостям грозить *послаблення чи занепад*, він, щоби зберегти їх, віддає життя, ризкує ним, бо тільки тоді для нього життя має вартість, коли ці вартості тріумфують. Для збереження й перемоги їх він існує і діє. Мати як найінтенсивніше *хотіння жити*, прийняти добровільно органічно за свої ідейні *вартості й вимоги національного росту*, утотожити ціль свого життя із змаганням, зберегти й поширити *дужчання національних сил і задля росту їх ризкувати чи віддати особисте життя* та гідно й мужньо видержати до кінця — це означає — *іти дорогою національного героя*.

Людина, що заломлюється, тратить віру, — виказує, що її *етичні вартості були за слабкі*. Виконати геройський чин і, ставши перед обличчям смерті, *непохитно до останнього віддиху* держатися і своєю гордою поставою давати свідоцтво правді

своїй, невмірущій своїй ідеї, не ломитися й після чину, а відважно скласти своє „вірую” боротьби й творчості — це *вимоги героїчної постави.*

Національний борець прагне не смерті людини, а *перемоги національної ідеї.* Він усуває не людину, а персоніфікацію чужого панування над його нацією. Не тужить він за „щастям ножа й крові”, а за *щастям перемоги ідеї.* Коли шлях перемоги веде крізь кров і трупи й свячені ножі, так кров, трупи й мечі — це засоби для здійснення мети. І радість із того, що вживаємо їх — це радість того, що *єдино ними, можна досягнути перемогу, здійснення ідеї.* І усунення насильно людини чи перешкоди є спричинене лише тим, що вона стоїть на шляху до здійснення ідеалу. І не йде тут головно про те, чи на її місце стане нова, але тут іде про усунення перешкоди, про виховний й інструктивний момент для власної суспільності, як і про *стратегічний.*

Герой, віддаючи життя за інших, не робить із себе „бідної жертви”. „Жертва” — це хіба той, що, напр., будучи політичним опортуністом, сидить в тюрмі за націоналізм. Це дійсно „бідна жертва” сліпого випадку, життєвих непорозумінь. Герой в діянні для загалу знаходить своє *індивідуальне щастя,* бо його індивідуальне щастя — *це щастя загалу.*

Нація — це одна духовна спільнота. Перемогти в собі *відосередні сили* й нахили супротивні основній рисі позитивних вимог і піти по напрямних праці для загально-національного добра — це не означає зробити із себе „жертву”. Це означає — піти шляхом призначення і *волевого самовизначення людини-героя,* виявити свою непересічну індивідуальність.

Створити в собі — перемагаючи й перемігши інтенсивно діючі відосередні сили, — *позитивні вартості* такої напруги, що підносили б індивідуальності на височини недосяжних для загалу вершин, — це не самозаперечення, не заперечення себе, а *самовиявлення, себто виявлення усіх позитивних, пророческих динамічних ідейних сил для національного росту!* Це не самозаперечення, але перемога над деструктивними елементами у людині! В цьому заслуга індивідуальності і це ми зовемо *героїзмом, повинністю, а не трагедією „жертвності”.*

Говоримо *про повинності,* а не про „жертвність”. Про обов'язок, а згодом про право. Говорити про „жертвність” — означає говорити про *санкціонування негативних, егоїстичних сил у людини й про „зречення” дечого в „користь загального добра”.* Треба доосновно змінити цю психіку й мораль егоїста. Треба докорінно перемінити вартості й переставити поняття. Ствердження і санкціонування *слабостей* — хоч це може виглядає парадоксально — зветься „жертвністю” в людей нинішньої доби. Треба зрозуміти, що хто поставив би знак

запитання над своїм українським патріотизмом, поставив би знак запитання над своїм існуванням взагалі як людини. Дати, напр., пожертву на загальні цілі, чи працювати в громадській інституції і т.д. — це „велика жертва” для загибаючого світу егоїстів. Ідеалом нового світу — довести до того, щоби розміри сьогodнішньої „жертвності”, по нашому — повинности були бодай рівні розмірам сьогodнішніх егоїстичних вживань, в найширших колах громадянства. Сучасна т.зв. жертвність — гумористично мінімальна в порівнянні зі сучасним задоволенням егоїстичного порядку — *мусить бути поставлена на місці егоїстичних задовольень, як повинність, а вони мають зійти принаймні до її нинішніх розмірів.*

Як сьогodні від егоїстично-індивідуального принципу життя ця „жертвність” є „ухилом” (хай і позитивним навіть у розумінні егоїстів), так у майбутньому (від національно-суспільно альтруїстичного життя) егоїстичні тенденції будуть ухилами (але негативними). Іде боротьба, змагання за новий повний тип, за повну національно-суспільну людину (волі), за ідеал її у найширшому розмірі, серед найширших мас. Загально-громадською працею ніякої ласки нікому людина не робить, лиш сповняє свій обов'язок, свою повинність, через що щойно вона становить собою вартість. І ці обов'язки виконує вона добровільно й без натиску з внутрішньої конечности, а не зі зовнішніх спонук. Як існує егоїстичне в змислі гедоністично-утилітарного й матеріялістичного вдоволення по сповненні егоїстичних забаганок, так мусить заіснувати вдоволення індивідуально-ідеалістичне після сповнення індивідуальних бажань у відношенні до спільноти, тобто з причин сповнення вимог спільноти завдяки зусиллям індивідуальности. Це є надання нового змісту й змислу життя індивідові — людині. Це, звичайно, ніяка неґація індивіда! Своє індивідуальне щастя і вдоволення знаходить він у діянні для спільноти й сповненні її цілей. Коли ж ви окреслювали б всяке намагання знайти своє особисте щастя — поверховно егоїзмом, то я — в нашому випадку — назвав би це парадоксально-альтруїстичним егоїзмом. Але тут мусите теж пам'ятати про існування внутрішньої боротьби в людині й перемоги завдяки тільки підметним зусиллям, зусиллям її свобідної волі з більшим нахилом у бік зла, — над відосередними — руйнівними — силами й виключити в оцінку цей момент.

Безумовно, повний тип національно-суспільної людини волі, без егоїстичних ухилів (себто без вчинків мотивованих і цілево визначених егоїстичними моментами) творитимуть дуже *немногі*, що будуть без противорічностей втіленням цього виміряного образу. Тому вони є і будуть завжди *провідним елементом*, бачитимуть лиш національну ідею і перемога її чи

поразка — буде питанням їх життя в цілому без егоїстичних ухилів, їх радості і смутку. Це володарі людських душ і взори чеснот. Це поклонники, але й володарі ідеї. Звичайно, звемо їх ми героями. *

*

Свято Героїв — це свято не тільки минулих, погіблх Борців, не тільки тих, що нині падають — але й тих, що *завтра й по всі часи гинуть за ідею Української Державности*, її здобуття, оборони, поширення і ріст. Це Свято й в честь тих Героїв-Борців, що без озву й скарги йшли від віків і йдуть не впавши в бою, до Світла і Сили, і тих, що *по казматах і на засланнях, по Соловках*, і в славу тих, що борються сьогодні і тих, що прийдуть і будуть змагатися у майбутньому. Це — Свято Героїв погіблх, живучих і тих, що житимуть, *Свято — на всі часи.*

Ми можемо їх зрозуміти й вірно зобразити їх душу, бо вони живуть і діють серед нас. Зпоміж нас родяться і вмирають негнугі. Тепер вони великі безіменні. Вони невидні, але видні їх діла. І здається — не один, читаючи оці рядки здригнеться. А може це й про мене? Так, про тебе й до тебе, про кожного і до кожного з вас, бо *всі ви мусите стати героями*. Є і грядуть часи; що *вимагають і вимагатимуть людей залізної волі, недосяжних звичайним смертникам етичних вартостей, сильних нервів і холодної розваги*. І тому геть із скаргами, геть з неможливостями!

*„Хай бій ваш буде перемогою,
а перемога ваша помстою“* —
говорять Могилі.

А душа твоя оживає. Вона віднаходить себе. Вона проектує чини. Голос із Могил — це голос твоєї душі. Дух Борців і згадка про їх чини, героїзм, виховують народ.

Євген Орловський: За творців нової дійсности. „Студентський Шлях“, 4.5-6 (37-38), Львів 1934, стор. 147-153

* У зв'язу з деякими з'ясованими тут проблемами стоїть стаття (е.о.) в „С.Ж.“ ч.4-5, 1933 „Завваги (про орден)“.

Новий суспільний лад

Суспільний лад, до якого прагнемо, базується на двох основних засадах *національній і етичній*. Перша з них висуває вимогу нівеляції соціально-економічної боротьби клас та встановлення в здобутках, що залежать від *якісної* вартості індивіда, немає: рівність повинна натомість виявлятися в установленні однакових об'єктивних умов для кожного громадянина, що має моральні дані для здобуття означених осягів, незалежно від того, з якої соціальної верстви (інтелігенції, робітництва чи селянства) він походить.

Націоналізм створює для всіх справедливі об'єктивні умови росту, залишаючи решту — творчості й волі кожного. Він є *демократичним* у тому розумінні, що понад усім ставить вимогу й засаду *чину*; з цього правила не признає вийнятків і від *кожного* жадає *максимуму зусиль цілої індивідуальності*. А тому, що осяги поодиноких індивідуальностей, навіть при релятивно-однакових зусиллях, все бувають різні, то вже самі закони природи встановлюють нерівність. Поняття абсолютної рівності взагалі не існує; її можна уявляти хіба тільки в абстракції. Тим більш нереальною стає вона в суспільному житті, що позначається законами змагу багатьох різних людських волей і сил. *Ніхто так переконливо не підтвердив цього факту, як саме большевизм, з банкрутством його початкових теорій комуністичної нівеляції індивідуальності й суспільства.*

Саме поняття справедливості стоїть не раз у суперечності з поняттям рівності. Зокрема в суспільному житті вимога справедливості стоїть перед вимогою рівності. Демократизм націоналізму виявляється в тому, що перед кожним громадянином він ставить *етичний постулат* і його консеквенцію — *постулат праці*, як імператив, від якого ніхто не сміє ухилитися. *Націоналізм підносить працю до рівня етичної засади*. І саме це піднесення її на п'єдесталь моральної цінності, негує питоменну демоліберальному капіталізму ідею *найманої праці*. При такій інтерпретації праці самий капітал перестає бути тим, чим він є в умовах демолібералізму. Бо в консеквенції цієї засади працедавцем стає фактично не одиниця, а найвище суспільне єство, що має абсолютні вартості й право встановлювати етичні закони, себто — *нація*. Ця остання делегує свої компетенції окремим одиницям чи їх колективам (підприємці й підприємства), але вони (в націоналістичній інтерпретації власності) виступають тільки суб'єктами *переданого їм нацією* права володіти майном і бути працедавцями, бо, наприклад, *за діяння на шкоду суспільства* можуть бути державою експропрійовані. При такому зіставленні ідеї праці й власності — право абсолютної власності на всі добра належать остаточно нації, її

члени є постійними, *дідичними* ужитковцями й посівачами дібр; вони можуть на власній свobodній внутрішній диспозиції міняти даний предмет праці (чи власности) на інший і т.д., але нація-держава залишає в своїй компетенції нормування їх прав (наприклад — заборона роздрібнювати певні предмети власности, уживати їх незгідно обов'язуючими правно-етичними нормами і т.д.) включно до конфіскації власности.

Це є обмеження анархістично-свobodного диспонування засобами продукції з погляду на добро цілоти — нації, суспільства й родини. Рівнобіжно із зростом у ширину й глибину національно-суспільної ідеї, з її penetрацією в широкі суспільні маси — наступає переоцінка вартостей; повільний, важкий, повний труднощів *перехід із індивідуально-егоїстичних позицій на суспільно-етичні*. Живемо в добі ублагороднення людини, скермування її на шлях добра духово й кровно їй близьких та нації; *в добі героїчної моралі й героїчного стилю життя!*

Після так усвідомленої компетенції нації-держави, стає зрозумілою вся хибність поняття „абсолютної” приватної власности. На релятивність цього вказувала ще аристотелівська теза, що людина є „політикон”. Сучасний ступінь суспільної відомости вводить обмеження права власности на користь загального національного добра. Поняття приватної власности, як „абсолютної” категорії, компромітує принцип здорової індивідуальної ініціативности, запроваджуючи на її місце анархізм (цим власне й визначається демоліберальний капіталізм). В другу, ще більш абсурдну, крайність — попадає комунізм. Ні один, ні другий із них не має в суспільному житті творчого застосування. Обидві ці системи призабули кардинальний життєвий феномен — *націю*, що є органічною синтезою й регулятором усього.

Хто каже „необмежена” приватна власність — той виказує брак розуміння законів суспільного життя: чейже й у його уяві не вільно цю „обмеженість” вжити, наприклад, на те, щоб висадити... дім у повітря — бо це забороняють певні правні норми. Справді, бувають такі характерні факти, як ось, наприклад, в Бразилії, де плянтатори-капіталісти висипують каву в море в той час, як її не мають недостатком бразильські ж робітники, що її вирощують... Але чи є це до подумування в націоналістичному суспільному ладі?! На цей приклад ліберали можуть відповісти, що бразилійським капіталістам йде не про те, щоб не дати кави робітникам, але щоб вдержати господарську рівновагу в державі й у міжнародних торговельних відносинах. Але таку економічну „політику” можна виправдати хіба релятивно, себто, що при даній суспільно-виробничій структурі не існує інших можливостей до вдержання цієї рівноваги.

Нам проте йде не про релятивності, а про преміси, про суть, про основні зміни. Коли сучасна економіка доходить до таких абсурдів, то треба в основі змінити лібералістично-капіталістичний устрій, а не ліквідувати його паліятивами (напівзасобами — ред.), що, зменшуючи хвилево гарячку, залишають розкладові бактерії в самому організмові. Треба творити організацію суспільного життя *на нових основах, вартостях і принципах* та надати речам таке окреслення, яке відповідало б їх *істотній суті*.

Новий світогляд вносить у життя глибокі зміни. Остаточне встановлення їх виявляється навіть у термінологічних окресленнях, в номенклатурі. Однакові окреслення мають у нас і, скажім, у демолібералів цілком різний зміст. Наприклад, „самовідречення” й „самозаперечення” означають для демолібералів негування *егоїстичного* тенору життя даної людини й заперечення того, що становить для неї суть і глузд життя. У нас же самозаперечення зовсім не є запереченням себе, своєї суті й змісту, а *самовиявленням* тих вартостей, що характеризують справжню українську людину. Як бачимо, одне слово, чи окреслення відбиває діаметрально протилежні погляди на світ. У них (демолібералів) — *гедоністичний егоїзм*, як суть життя; у нас (націоналістів) — *національно-суспільний глузд існування й суворий героїзм*, як *неодмінну рису ідеалізму* — *трагічну й глибоко-життєрадісну концепцію життя, що має в своїй основі героїчну етику*.

Коли кажемо, що визнаємо (в питоному нам розумінні) засаду приватної власності, то зміст цього формулювання (як бачимо з повитого прикладу) не покривається з дотепер існуючим. Вся атмосфера переоцінки різних вартостей життя визначає іншу ситуацію й для цієї вартости (власности). Абсолютність демоліберального поняття власности відпадає; вона набуває новий етичний зміст, — стаючи виразником природної людської тенденції виявляти себе індивідуально, творити свій світ праці й родини та сповняти обов'язки супроти національної спільноти.

Стимули творчости в демолібералізмі (як і мотиви приватної власности) лежать тільки в колі егоїстичних побудників і бажань передусім зиску. Ми ж виховуємо загал у площині національно-суспільних мотивів і цілей. Тому, не раз подібний щодо форми суспільний інститут у своєму внутрішньому змісті стає цілком відмінним від того, що його встановила демоліберальна доба, як „святий і непорушний”... Визнаючи свободне диспонування означеними засобами й предметами праці в рамках державних законів, що узгляднюють добро нації, родини й одиниці — цим належно оцінюємо позитиви суспільного

росту людини, які їй дають і, віддані до її користування, матеріальні вартості.

Характерною рисою української народної вдачі є високе почуття особистої гідності, сильна — у великій мірі з землею зв'язана — родинна й родова самоокресленість, що протиставиться „общинницькому” стилю життя й духа московської маси. Європейські принципи особистої гідності й духового аристократизму — принципи *ноблес обліж* завжди були чужі Московії. „Московское дворянство, — пише в своїй „Історії русської культури” П.Мілюков, — нікогда не удавалось приучить к европейскому чувству военной чести, воспитавшему сословный дух европейского дворянства”... В тому напрямку нічого не міг вдіяти й Петро I. Характерний момент: в році 1722 „один із многих”, якийсь „советник Степанов”, коли його побили, так писав у своєму „рапорте”: „я о моей персоне не говорю, только характер канцелярии советника не допускает не только побои, но и брани терпеть”... Зовсім не те бачимо ми в поняттях гідності в українців: „Де ж племя славного Народу Руського, з насіння Яфетового, котре державу Грецьку морем і суходолом воювало”, і т.д. З цим духовим аристократизмом української історичної індивідуальності треба нам не тільки рахуватися, але саме до неї нав'язувати свій чин. Заналізувавши характер українця, пізнаємо, куди йде загальна напрямна його суспільного розвитку; наше завдання лежить у розбудові органічно врослого в нього національно-суспільного ідеалізму, через синтетичне споєння всіх його сил в ідеї батьківщини.

Одним з елементів цієї розбудови є й своєрідного стилю — підпорядкована усталеній ієрархії вартостей — індивідуальна власність. *Обмежуємо не свободу, а виелімінуємо анархію!* Нідє немає більш розумних свобод, як у націоналістичній державі; нідє немає кращих середників задоволення розумних потреб і прагнень народних мас, як саме в державному устрою націоналістичного типу, що своєю формою і методами кермування є диктатурою *цілої нації*. Ідею цієї життєвої, конструктивної ієрархії — демоліберали намагаються компромітувати всіма силами...

Про нарід піклуються тільки його найкращі, що органічно виростають із-поміж усіх його верств. Керма цих найкращих елементів із усіх суспільних прошарків — це й є *справжнє народоправство*. Іде тут про якість і ті методи, якими цю керівну якість здобувається... Ідеться про *самовиявлення людей працею, ідейністю і характером*.

Розбудова суспільного життя йтиме по шляху уможливлення кожній одиниці, щоб вона дала максимум своїх сил і здібностей для національного росту. Індивідуальність матиме можливість широкого і повного розвитку, але в

національних рамках; її інтерес буде гармонізуватися з загальним добром і творитиме з ним єдність. *Не невільника власної держави хочемо творити, але вільною громадянина, що в праці знаходить себе, розвиває свою особовість.* Найкращі, найактивніші, найбільш творчі з цих вільних громадян творитимуть провідну верству, що триматиме керму масами й, будучи органічно з ґрунту зв'язаного з ними, сумлінно дбатиме про їх добро.

Провідна еліта нації, щоб мати право бути такою, повинна стати уосібленням ідеалізму й героїзму. Вона перша ставить чоло небезпекам і остання відступає, здійснюючи своїм власним прикладом і соціальну справедливість. Щойно тоді зможе вона видобути з нетрів душі народньої вартості, необхідні для національного росту й перекувати, в огні боротьби за свої ідеали, цілий нарід у армію воїнів.

Індивідуальна ініціатива має в націоналістичному суспільстві такі широкі можливості, що та орбіта — яку для неї закреслив демолібералізм, чи комунізм (альфа й омега — економічні вартості) — не тільки не вистачає для людини квантитативно, але й зв'язує її якістю, і щодо мети. Нова людина в своїй ініціативності не шукатиме, йдучи за гоном гедоністичного еґоїзму, якнайбільших досягнень тільки у матеріальній (господарській) площині, але змагатиме до розбудови цілоти життя за стимулом націоналістичної ідеї, як того самотнього побудника чинности, що надає вартість людині й глузд її змагання.

Критерій керівної меншости, — що найкраще знає інтереси цілоти, — не матеріально-продукційний і не класовий, але *ідейно-етичний*. Він уможливить вступ у ряди провідної верстви кожному українцеві, — від пастуха до професора й від капраля до маршала, — що гідний цього високого покликання.

Встановлюючи свій суспільний устрій, не трактуємо його стабільною вартістю; він може мінятися в формах і методах відповідно до розвоєвих процесів та вимог життя. В нашій загальній тенденції міститься прагнення якнайкраще скріплювати в кожную дану історичну добу силу нації для внутрішнього розвитку й зовнішнього промінювання. Ми хочемо направляти умови суспільного життя, *але не тільки* апелем до доброї волі й сумління громадян, а покликаючись на християнське милосердя, гуманність тощо. Бо вважаємо, що коли тільки це є мотивом усунення експлуатації й інших дефектів суспільного устрою — то це було б плеканням культу образи й приниженням гідности людини.

Немає нічого більш понижуючого для гідности людини, як одержання милостині, що її побудником є милосердя! Це був би устрій жебраків, а не вільних і гордих людей. Кожний

справедливий суспільний устрій має в собі елементи білятеральних (двобічних) умов, взаємних зобов'язань — без ніяких ласк, милосердя й покори. Ніщо не допоможе апелювати до сумління капіталіста чи керівника большевицького совхозу, щоб не експлуатував робітника! Суб'єктивно людяний капіталіст може особисто краще трактувати своїх робітників, але нічого їм не порадить, бо він самий є тільки звеном у системі, шрубкою в машині, що силою своїх власних законів диктує йому робити саме так, а не інакше. І „найкраща“ людина в зломому устрої нічого не вдіє, хіба що стане... філянтропом, коли вона не видвигає іншої ідеї, іншого стилю й організації життя та не стане борцем за нього. *Борцем за ідеалістичну й героїчну етику життя!*

Ні толстовське духове „непротивлення“ злу, ні сучасна декадентська інтерпретація моралі, ні відклик до гуманності, ні пасивні мученики — не знищать існуючого лиха! „Бастилії“ знищували ідейні герої, що мали відвагу *протиставлятися* злу; ті, що не пасивним терпінням хотіли спасати друзів своїх, а жертвою й чином. Пасивний, хай і загорілий, фанатизм не приносить рятунку, й не може служити критерієм для оцінки етичної вартості діяння. Тільки активний, героїчний фанатизм творить життя й є його змістом.

Вертаючися до нашого прикладу, рекапітулюємо: без національної ідеї, без героїчного й етичного підходу до життєвих проблем — все залишиться по-старому. Дана людина може роздати все своє майно бідним, але устрій залишиться тим самим і в його системі нічого не зміниться. Може дехто й „послухає“ закликів до „милосердя“, але решта, що творить систему, залишиться й надалі з нею. „Просимо, допоможіть!“ — бачимо на мурах міст, і образ заплаканої дитини, яка простягає руку, щоб зворушити серце... І це так зв. „суспільна опіка“! Коли це хтось зачисляє до шляхетних жестів людини, то ми далекі від ідей, що їх змістом є жебрацтво! Або інший образ: голодна дитина ділиться хлібом із собакою, а поруч... оргії zdeгенерованих багатіїв, що можливо тільки вчора продали зброю ворогам батьківщини і, не дивлячись на те, перебувають під охороною законів „великих демократій“! Стверджуємо: українській душі чужий демоліберальний капіталізм, як і його антипод, а водночас матеріалістичний спільник — комунізм.

Як доказ наших повищих тверджень, вкажемо ще на приклад Католицької Церкви, що, замість поборювати лібералістичний гіперкапіталізм, апелювала до ... сумління його представників, а в наслідках сама опинилася під його впливами; протисуспільні й неестетичні засади капіталізму знайшли в колах церковників своє деяке застосування, хоч декларативно вони й є проти них. Нічого не допоможе „Рурум новарум“ ні „Квардаґесімо Анно“, доки гасло лишатиметься пустою фразою! Але власне це

й знаменне для римської Церкви (також і православної), що в них не знаходять підтримки ідеалістичні (націоналістичні) рухи, які стають на шлях боротьби з „правими” й „лівими” інтернаціоналізмами та проведення далекосяжних соціальних реформ. Націоналізм викликається, як „дикунство”, „зоологізм”, як „туга за ножем і кров'ю” — натомість кокетується його профанаторів, що виступають під маркою „творчих”, „католицьких” та інших „націоналістів”...

Який же лад обіцяють Україні ці „творчо-католицькі” націоналісти?...

Наш псевдокатолицизм нічого не навчився з минушини й сучасності. А на цьому тратить Церква й релігія! *Між тим грядуть важкі події й конфлікти. Нові катакомби розкриваються перед справжньою Українською Церквою. Хто лякається їх — той не ввійде до Христового Царства!*

Націоналізм не заперечує певних досягнень суспільних устроїв у минушині, приймаючи з них те, що зберегло ще вартість і актуальність. Доосередні національні сили, діючи постійно впродовж віків, внесли нові творчі елементи. Ця неусвідомлена воля до консолідації шукала шляхів свого виявлення, її підхопив соціалізм, видвигнувши робітничу клясу, як рішачий фактор суспільного життя. Робітництво справді видвигнуло себе, як соціальний фактор, але соціалізм спростачив усе і схотів стати гробокопателем національної ідеї. Життя викинуло його за свій борт!

Український націоналізм збагнув глузд новітнього суспільного життя й впродовж кількох років зумів відродити націю, що пішла за його ідеалами. Націоналізм не твердить, що сказане ним в дану епоху є його *останнім* словом. Бо він — життя, а життя вічно мінливе; в ньому відбувається вічна зміна понять, прагнень і інститутів. Суспільний лад розвивається у формах і методах, проте в засадах свого розвитку лишається незмінним. В процесі історії вага й взаємовідносини суспільних груп були різними; відповідно до вимог епохи на кін життя видвигаются ті чи інші творчі суспільно-виборчі сили, здійснюючи національну ідею. В нашій добі й у наших умовах цією вирішальною національно-суспільною силою стають широкі народні продукуючі маси. І саме вони будуть підметом розбудови нового суспільного ладу. *Задоволення їх розумних потреб, зміцнення волі й патріотизму, унешкідливлення всіх руйнівницьких відосередніх сил — ось методи скріплення нації.*

Грядучий час — це вже не час боротьби самих армій, а цілих народів. Щоб вдержатися в цій борні й її виграти, — необхідна єдність, витривалість, працездатність і активність цілої нації. Такою ж вона може стати тільки тоді, коли її внутрішнє існування буде побудоване на взаємному довір'ю, почутті

справедливості та ідейно-етичній пов'язаності громадян у одне ціле; і не лише для зовнішньої перемоги, але й з мотивів почуття духової спорідненості та етичних спонук („діти одної матері — Батьківщини“).

Базуючи свій лад на принципах нації понад усе, протиклясовості й праці, що виходять із непорушних преміс етичної натури — тим самим не можемо заперечити демолібералістичний капіталізм із усіма його похідними наслідками, що виявляються в своєрідних інституціях: „працедавці-пани“ — „робітники-наймити“! Мусимо творити такий суспільний лад, щоб робітник мав повну свободу страйку, але щоб страйкова боротьба для робітника стала зайвою, бо ми змінимо дотеперішній експлуататорський устрій як несправедливий і такий, що мусів бути зміцнений. Бо сама страйкова боротьба вже свідчить про несправедливі підвалини цілої соціально-економічної будови, що згори припускає і санкціонує законність визиску, супроти якого треба боротися методами насильства (страйки й льокавти).

В націоналістичному устрою не сміє бути місця для визиску, а тим самим і самочинних виявів боротьби з ним. Держава тут виступає не якимсь механічним регулятором (і не „поліцаєм“!) між працею й капіталом, бо в обличчі з'ясованих вище засад зникає його експлуатуюча сила; є еманациєю всіх досередніх суспільних сил і чинником, організуючим націю, яка стає її джерелом і підставою. Держава це власність усіх громадян — і всі будуть дбати за найсправедливіше її порядкування і найсправедливіший соціальний лад, де робітник буде співгосподарем своєї держави, співкерівником її, учасником влади нації.

Зиновій Карбович: Новий суспільний лад. Альманах „На службі нації“, Париж 1938, стор. 55-62.

Дві революції (З приводу героїської смерти ген. Тараса Чупринки)

Поки прийшов 1648 рік, Україна поклала багато жертв на вівтарі боротьби за свою свободу. Різні методи боротьби, різне її найняття, різне було усвідомлення мети в різних періодах, як теж було різне пов'язання й наголошування національного і соціального в нашій революції. Момент національний завжди був тісно пов'язаний із соціальним. Українська революція, себто національно-визвольна війна мала тільки тоді успіх, коли оба ці моменти були органічно поєднані. Як лише було нехтоване соціальне питання або, тим більше, коли замикала в свідомості українців національна причина неволі та національна мета боротьби — прихопила поразка.

Це не лише фраза, лиш гірка правда, що Україну ніколи ще не переміг ворожий меч, бо наш народ — народ героїв, а тільки завжди троянський кінь, татарські люди, українські яничари, що їх ворог ставив собі на службу і примушував боротися за свої інтереси. Хмельниччину неможливо було подолати так довго, як довго в Україні не було зроблено диверсії проти української держави. Як Богдан Хмельницький ішов на Польщу, сказав знамениті слова: „Зиб'ю з неволі польської ввесь український народ. Тепер буду воювати за нашу православну віру. В цій війні допоможе мені вся *чернь* по Люблин, по Краків. І я від неї не відступлю, бо це наша *права* рука”.

Богдан унеможливив ворогам вбивати клина поміж „чернь” і українську провідну верству, поміж соціальне і державне, бо він вмів спрямовувати в одне русло обидві рушії визвольного руху. Бо це незаперечний факт, що соціальний момент співвирішаючий у національно-визвольному русі.

Після Богдана прийшов знову роздор, Москва почала оперувати, як завжди, соціальною демагогією з допомогою наших татарських людей, а з другого боку керівна соціальна верства, що відірвалась від народу і захищала тільки соціальні інтереси шукала „опіки” в шляхетській Польщі або дворянській Москві. Таким чином ворогові вдалося роз'єднати інакше непереможений український народ, народ Богунів, Сомків, народ козацького лицарства. Це не випадок, ані не „геніальність” Петра, ані не стратегічні помилки Карла призвели до поразки під Полтавою, а наслідок факту, що великий державний муж Мазепа не дооцінив того, чому надавав таку вагу Хмельницький — „черні”, уосіблення соціального, ролі Семена Палія. Хмельницький теж мав Кривоноса — божище черні, але він потрапив біля однієї справи тримати і Виговського, і Немирича, і

Кричевського, і — Кривоноса. І православних, і римо-католиків, і протестантів... Петро потрапив Семена Палія повернути з Сибіру для соціального бунту проти Мазепи, а принаймні, щоб виключити підтримку народних мас для справи національної революції, точніше — для української національної війни проти Москви. Українська „чернь”, *ідея української соціальності* не включена в українську революцію, себто у визвольну війну, означає її поразку. Немає сумніву: вирішальним є чинник національний, але він мусить бути виповнений українським змістом у кожному відношенні, також у соціальному.

Українці мусять нарешті зрозуміти, що — окрім факту становища України „при битій дорозі” — вони самі великою мірою винні, що втратили свою незалежність. Цю власну вину, власне недомагання зрозуміти, це означає добитися половини успіху.

Української „белюа сіне капіте” — потвори без голови, боялися від століть усі... Ніхто не знав, і сьогодні не знає, що промовлять українські степи, гори, ліси, яри... Страх перед Україною в'язав Гітлерові руки, він боявся що найменше злагіднення режиму приведе до його розгрому на тилах... Україна мовчазна, але як промовить — валить основи всього дотеперішнього ладу. Як Хмель вчинив повстання, усувереннювалися Пруси, валилися європейські коаліції, творилися нові держави. Навіть Кромвел був змушений брати до уваги у своїх найповажніших комбінаціях козацьку Україну...

Не тільки чужі, а й свої боялися не раз своєї власної сили... Зокрема цієї динаміки „черні”, народу в поході... Одні, побачивши, що вона несе нові порядки, відреклися її, нап'ятувавши, як руйніщувальну силу... Вони говорили лише про національно-державне визволення і не пов'язували його із соціальним визволенням, мовляв, не знати, що ця потужна народна стихія викличе з нетрів своєї химерної природи. Нехтуючи соціальне питання, віддали його для використання ворогові через татарських людей, укапістів чи їхніх брюховецьких. Інші ж, по своїй духовій структурі раби-недержавиики, знехтували суть — національно-державне визволення, а поклали все на соціальне і заїхали до інтернаціонального соціалізму, марксизму, як це сьогодні зветься, а вчора мало іншу назву, але, таку саму суть. Обидва ці однобічні погляди помилково розцінювали рушійні сили нашого визволення, себто — нерозривне сплетення національного із соціальним та примат цього першого, як передумови здійснення другого. У висліді переоцінювання одного, ми мали соціалістичний центр в Москві, що його визнавали українські соціалісти, які заперечували українську суверенність у ім'я

інтернаціонального соціалізму, або інші, як протиставлення, виявили нахил до феодалізму, поміщицтва.

Українська народна стихія довго була без голови. Петлюра прийшов запізно. Ні при чому тут виправдування тиском Антанти до федерації, ані „новою пануючою епохою соціалізму в світі“. Це все лиш викрути. Офіційна Україна не розпізнала непоборної рідної сили — народної стихії. Ані Липинський, ані інші самостійники в той час не наголошували *обидвох* моментів, щоб український визвольний рух двигнути могутньо вперед. Єдиний Міхновський уже тоді був поставив правильно в теорії питання українського визволення, наголошуючи обидва чинники. На практиці найсильніше наголосив ті елементи Петлюри, що зірвав з українськими розкладовими соціалістичними доктринами і став символом національного і соціального визволення українського народу. І він почав творити нову епоху в нашій новітній історії, зразок якої маємо в революції Хмельницького.

Тому, коли сьогодні шукати соціологічної генези УПА, то треба її бачити передусім в епосі Б. Хмельницького і згодом частково в добі Головного отамана Симона Петлюри, в добі розриву з інтернаціоналізмом-соціалізмом, в добі поєднану, національного визволення із соціальним. Петлюра прийшов дещо запізно щоб могли врятувати українську державу. Московський центр вже був сконсолідований, армії відродженої червоної Москви в спілці із збаламученими новими татарськими людьми — укапістами, скрипниківцями, коцюбинськими — вже наступали на Золотоверхий Київ. Роль Петлюри вони розуміли найкраще, тому він сьогодні не живе. Тому загину і полк. Євген Коновалець і Роман Шухевич.

Укапізм, чи будь-який, інший націонал-комунізм, це повторення в історії України ворожої антиукраїнської диверсії. Вчора вони — ці диверсанти — звалися татарськими людьми, сьогодні — укапістами. Вчора був Брюховецький, сьогодні Коцюбинський чи Гречуха. Український визвольний рух різних епох зазнав поразок через брак ідейного пов'язання національного і соціального моментів. І Сомко, і Богун, і Дорошенко, як великі українські державники зазнали поразок, бо не зрушили народних мас. Вони були великими самостійниками але не були одночасно й українськими соціальними революціонерами. Кінчали як герої — а інші, коли стояло питання нового українського соціального ладу, переходили до ворога, який консервував старий лад. Кисілі йшли до Варшави, українську чернь обдурювала Москва, а іншу частину української аристократії робили дворянами чи московськими князями.

Українській революції наших днів не по дорозі ні з соціал-демократією чужих вислужників, ні з соціал-реставрацією інших психологічних і політичних опортуністів в обох випадках.

Наша революція — всенародна, йдемо з народом, який тісно поєднує справу соціального визволення із національною незалежністю.

Ми нав'язуємо до доби Хмельницького, до доби Петлюри, з яких виросла наша епоха — *епоха Української Повстанської Армії.*

І на такому тлі постать незмінного Головного Командира УПА, генерала Тараса Чупринки, виглядає інакше від того наświetлення, в якому сантиментально його представляє вся наша преса.

Генерал Тарас Чупринка збагнув *обидва* згадані елементи української визвольної революції і надав їй характер живого життя. Давши примат національного визволення перед всіма іншими складниками, що входять у поняття національного визволення він сполучив їх органічно в одну цілість. Він ясно задекларував, що без української держави немає соціальної справедливості і особистої свободи. Не тільки словами, а й практично. УПА, на його заказ, стала на захист *також* соціальних інтересів народних мас України, жорстоко експлуатованих нацизмом і большевизмом. УПА стала Збройною частиною народу. Вона збройно виступила проти вивозу українських громадян у Німеччину на примусові роботи, поборювала вивози на Сибір, відбирала від німців контингенти, не давала їх стягати, виступала проти колективізації, захищаючи приватну власність селянина на землю і не даючи таким чином ще більше експлуатувати його в колгоспах; вона виступила проти нелюдського режиму на фабриках, проти стахановщини, проти експлуатації робітників і т.і. Вона боролася за свободу слова, за вільну творчість професійного інтелекту, виступала на захист „віри православної“, як це робив і Хмель, захищала Українську Греко-Католицьку Церкву, яку Москва силою ліквідувала так само, як раніше Українську Автокефальну Православну Церкву; за часів нацизму заклала школи, будувала українську адміністрацію в своїх „республіках“. Чупринка міг повторити слова Хмеля: „ бо це наша права рука — чернь“. Ввесь народ підтримував УПА. Україна ступила величезний крок вперед — в епоху нової української Хмельниччини, що ось-ось перед нами. Підвалини під неї поклав незрівняний політик і стратег української революції — Роман Шухевич.

Епоха Козаччини жила ще в нашій Гайдамаччині і Коліївщині, їхні елементи, що були реліквіями великих здвигів нашої історії, віднайшли себе у завершеній формі — в УПА. Легендарні Залізняка і Довбуші, месники народних кривд,

віднайшли себе, відродилися в УПА, в незрівнянних командирах: Яструбах, Ягодах, Різунах, Помстах, Савурах, Шелестах і їм немає числа.

В нашій статті не з'ясуємо тільки ролю генерала Чупринки на тлі сьогоднішньої революційної боротьби в Україні, бо ми вважаємо, що нову епоху в Україні творила і творить ціла верства „нових людей”, яких у боротьбі очолив і надав їм організовану форму дії сл.п. Роман Шухевич. Він буде в українській історії поруч найвидатніших її постатей, як полководець і стратег великої політичної і соціальної революції. Ця ціла нова провідна верства людей — це кров від крові, кість від кости, дух від духу найширших народних мас, які є тим остаточним вирішальним елементом революції, її „правою рукою”.

На нашу думку, наша епоха має дуже багато схожих елементів з козацькою, а останнє „Звернення воюючої України”, під яким стоїть підпис також підпільної Церкви, нагадує нам всебічність її, нарівні з Хмельниччиною. Не хочемо тим сказати, що ми вже в епосі нової своєрідної Хмельниччини. Всебічне розгорнення української революції ще стоїть перед нами, але вже немає сьогодні сумніву, що живемо напередодні епохи, подібної до Хмельниччини. Виключна заслуга генерала Чупринки, поміж всіма українцями наших днів, в тому, що він зумів спрямувати українську революцію на ті рейки, якими йшла Хмельниччина. Це в майбутньому оцінить історія.

Нам видається, що генерал Чупринка добре розумів свою ролю під час українських визвольних змагань, коли в одному із своїх наказів писав, що він гордий з того, що доля йому судила стояти на чолі армії героїв, якої рівної не знає історія України і супроти чинів якої бліднуть Тернопіли та інші античні приклади хоробрости і вояцької чести. Знаючи з особистого життя ген. Чупринку, як особливо скромного, що не любив рекламувати і довгі роки був анонімом, але й особливо відповідального за кожне висловлене своє слово, відчуваємо вагу його слів.

Ми навмисне обрали тему: дві революції; не в сенсі протиставлення, а відзначення спільних рис двох революцій тільки часово різних, але суттєво майже однотипних, беручи до уваги різність епох, щоб показати, якою рідною і органічно зв'язаною з нами є наша минувшина. Не раз декого непокоять сьогодні теоретичні неясності в деяких крайових публікаціях. В декого зростає страх перед евентуальним неправильним напрямком руху. Такі сумніви безпідставні. Наш рух завжди виростав із життя і завжди емпірично формувався. Ми робили часом теоретичні помилки, інколи з'ясовували не все так, як життя пізніше корегувало, але ми завжди в дії йшли правильно. Наші практичні помилки, наприклад на еміграції, виринали не

раз з того, що ми давали перевагу балачкам перед дією. Наш рух — це дія. Щоденна дія в Україні. Це неустанна боротьба проти ворога, проти всієї його системи, а теорія — це обґрунтування дії. Дехто спорив, чи часом в теорії будь-який автор в Україні не допускав можливості колективізації, а тим часом практика показує, що якраз навпаки: наш рух ввесь час різко і радикально поборює колгоспи в принципі.

Крайові інструкції дії це наочно підтверджують, як теж вся життєва практика. Те саме в інших ділянках життя: промисел, антимарксистський дух в культурі і т.д. Генеральний напрямок руху здоровий, правильний, революційний. Наш рух на практиці правильно сполучає з національним моментом момент соціальний. Це не є жадні протиставні елементи. Наша революція — загальна революція всього життя. Життя — це єдність всіх переживань. Національне і соціальне — дві сторінки одної медалі, одного життя. Носієм нашої революції є народні маси, тому тим більше немає мови про односторонність української революції. І як зберігачем національної ідеї є сьогодні *народ*, що в своїй масі став героєм, і символізує націю (себто єдність живих, мертвих і ненароджених), так тим самими соціальний аспект революції — неodrивна частина цілості. Сукупність усіх життєвих потреб народних мас мусить бути розв'язана. Без національно-соціальної революції немає українського визволення. Хто це відкидає, ставить на інтервенцію. Треба вже нарешті не допустити троянського коня чужої соціальної демагогії, що завжди валила зсередини Українську державу чи боротьбу за її відновлення. В усіх етапах української національної революції вже відразу, в перший момент, учасником буде весь народ. І найважливіше те, щоб якнайбільше скріпити динамічну потенцію народу, що бореться. Соціальні переміни не сміють послабити зовнішнього фронту, себто український вояк не сміє кидати фронту тому, що, наприклад, в селі ділять землю, а в місті робітники перебирають фабрики і „йому нічого не лишиться“.

Наша революція *національна*, отже це війна проти ворога, а війна ніколи не буває успішна без збройної перемоги на полі бою з національним ворогом, дотеперішнім окупантом-завойовником. Коли впаде червона Москва, на Україну сунуть нові „демократичні“ чи якась інша НТС-Росія. Її перемогти можна *лише армією*. Коли на кожній п'яді здобутої нашою армією української землі проводитимуться соціальні і інші переміни, український фронтовий вояк мусить бути певний, що про нього дбають закони революції, закони української влади, яка забезпечить за ним і його родиною всі здобутки української, теж і соціальної революції. Місцеві органи державного самоуправління, на основі окремого закону, виданого вже в

перший день революції, будуть реалізувати соціальні реформи, брати до уваги зокрема фронтних вояків, політичних в'язнів і взагалі всіх тих, що страждали і боролися за Україну. За таких умов український вояк буде спокійно захищати українську державу, свідомий, що вона дбає про його рідню і всі здобутки соціальної революції, що вона несе українському народові, будуть в першу чергу і його. Тому такими необхідними є свідомі своїх завдань і дисципліновані кадри політичних провідників та організаторів революції, від яких залежить правильний її перебіг.

Не автоматизм революції і не попутництво, не "хвостисти"-поплентачі революції, а керманічі і розумні наказодавці політично-перспективно думаючі націоналісти проведуть її. Без мілітарної сили революційної армії і політичного командного апарату, без вірних їм народних мас, головного штурмовика Бастилії в ім'я ясних позитивних ідей — немає переможної революції.

Коли українець Желябов, що пішов у „спільний котьолок” революції, питав: „Де наші феші?”, забувши, що він сам міг починати їх формувати. Сьогодні в нас вони є, вони вже перевершили і сінфайнерів, і карбонарів, і якобінців. Генерал Т.Чупринка знав, що говорив у своїх наказах про неперевершені зразки героїства своїх бійців і революціонерів. Як немає змоги порівняти українських революціонерів і повстанців з іншими в історії народів, так тим більше немає порівняння із постаттю ген. Чупринки. Навіть Гарібальді користувався сприянням деяких позаіталійських сил. Ген. Чупринка не мав жадної допомоги від нікого: ані моральної, ані політичної, ані технічної. Власні сили — це було гасло і практика життя. Яким було життя Чупринки, такою була і його смерть.

Отже, поза сумом над великою втратою, треба не забувати, що ген. Чупринка, керівник непоборної воюючої України, вчинив те, що ввійде в історію всього світу: ми не склали зброї навіть проти наймогутнішої потуги світу, ведемо війну безперервно в той час, коли весь світ боїться навіть морально нас підтримати. Ми горді, хоч смуток давить серце, що в нас був Чупринка, який зумів довгі роки командувати непереможною армією героїв у боротьбі проти двох найбільших потуг світу. Ми горді, що він вийшов із наших націоналістичних, ніколи не захитаних лав.

Для нас і народу Чупринка не загинув. Його постать бачить кожен із нас перед собою, його дух вітає завжди над нами. Як колись античні борці вірили, що з ворогом ще й духи полеглих б'ються на побойовищах, так віримо і ми, що народ лицарів і героїв, народ Байд і Богунів, народ Різунів і Перебийносів, народ крутян і героїв Базару, народ холодно-ярських повстанців, народ СУМ і СБУ, народ *анонімних героїв*

ніколи не загине, що у всіх наших сучасних і грядучих боях буде нас вести до перемоги дух Чупринки.

Тарас Чупринка уродженець ЗУЗ, але його прибране ім'я наддніпрянського, подібного духом Чупринки показує, що цей львов'янин хотів бути продовжувачем того, хоч без порівняння меншого Чупринки, щоб символізувати нероздільну єдність всієї України. Своїми чинами ген. Чупринка хотів вславити ім'я також цього другого Чупринки; не своє власне ім'я, а імена *анонімних героїв України*, що в соборницькому відношенні знайшли себе під іменем Чупринки. Тарас Чупринка — це рідне ім'я і постать цілій соборній Україні. Глибоку думку висловлено у строфі вірша: „Шухевич згинув в Білогорщі, щоб жив Чупринка у віках!” І Чупринка житиме в народній легенді, житиме в традиціях українського війська, в історії українських визвольних змагань.

Біль стискає наше серце, що його фізично нема, але не сміємо падати у відчай. Чупринка залишив наступників, армію героїв, як він їх сам назвав. Він залишив народ, навчив його боротися і не розпачати. Народ, що підтримував його дію, бо лише цьому найбільшому анонімному героєві — простому українському хліборобові і робітникові — завдячуємо всі ми, і сам Чупринка передусім, незламність кадрів ОУН-УПА, як те, що Командир армії герой довгі роки міг стояти на передовому пості боротьби в Україні. Народ його захищав, любив, бо він для народу жив, боровся і загинув за нього.

Чупринка загинув, але народ залишився; народ перевихований, народ в поході, що його роками він провадив!

І немає сили, що потрапила б спинити народ у поході до волі. Як ляхів зм'ятатиме він все, що стане йому на шляху. Ще будуть падати тисячі, сотні тисяч, а може й мільйони, але народу, що в поході, вже ніхто не спинить. Він йтиме нестримно до своєї мети, яку йому показували найкращі. Йтиме і проти всього світу, як буде треба. Як борці з УПА-ОУН не здаються і самі кінчають із собою, так довго не складе зброї український народ.

Не знаємо з нашої історії жодного факту, що українська армія капітулювала. Але знаємо Святослава Хороброго, що казав: „Не посоромимо землі руської, а ляжемо головами тут, бо мертві сорому не знають”. Цю світлу традицію перейняв Чупринка. Так, „мертві сорому не знають”.

В Білогорщі стоятиме колись пам'ятник прославлення України. І „слава не поляже, а розкаже хто ми, — чиїх батьків діти...” Тому вгору підіймим серця, бо:

„Хто там сказав — нема Чупринки,
Хто похилив на щоглі стяг,
Коли ще пишуться сторінки
Його безприкладних звитяг.

Коли Москва фанфар не грає
Про перемогу над УПА,
То знай — на горло їй ступає
Грізна Чупринківська стопа!"

З.Карбович: Дві революції (З приводу геройської смерти ген. Тараса Чупринки), „Сурма“, Мюнхен 1951, 4.27, стор. 6-8. Передрук: Дві революції, „Визвольний Шлях“, Лондон 1970, кн. 3, стор. 296-303.

Ідеї, люди, боротьба

Часто доводиться чути завваги, що закордоном немає і не може бути революційно-визвольної акції, що кадри революційної організації є такими ж „з'їдачами еміграційного хліба“, як і кожний опортуніст чи прихильник інтервенції як єдиного шляху „визволення“. Закордоном, мовляв, „немає революції“, а тим самим немає і жадних різниць поміж революціонерами й опортуністами, поміж націоналістами і їхніми противниками. Однак це далеко не так. Призабувають наївні, що наш ворог є ворогом людства, тереном його дії — є терен усього світу, методи його дії вимагають революційної протидії, а не сальонових дискусій і пустих балачок. І саме низку цих проблем хочемо вияснити в наших статтях.

Кадри — основний чинник революційної дії та вимога ідейної чіткості

Провідні кадри — це головна сила кожної революції. Від їх якостей, моралі, політичної виробленості і віри в свою ідею залежить успіх чи невдача революційної дії. Недотягненням було те, що ми, хоч присвячували цьому питанню багато уваги, все ж таки замало займалися вирощуванням кадрів. Априорний погляд, що наші кадри вже виховані, що вже засвоїли собі всі підставові якості революціонерів і далі вдосконалюють самі себе, — не цілком правильний. Присвячуючи головну увагу дії нашої організації на Рідних Землях, ми не доглянули, що відсутність ту наявного критерія провірної, автоматичної селекції революційного кадру, безперервної проби його якості, готовості й ідейності — вможливила перебування в наших рядах деякої кількості духово-постарілого, зледащілого й безвартісного елемента.

Під цим кутом великим позитивом, який уможливив нам вдержати в наших рядах ґро революційного елемента, було акцентування нами масових акцій, пов'язаних не лише з популярними сьогодні на Заході антикомуністичними тенденціями, але також з нашою революційною боротьбою проти

всякого російського імперіялізму, а тим самим і проти тих згубних тенденцій, які ще досі мають вирішальний вплив у політиці деяких західних кіл. Отже, ми йшли і йдемо проти течії. Наші акції проти репатріяції, де члени Організації захищали в таборах насильно репатрійованих, ризкуючи власним життям, наші масові демонстрації на вулицях столиць і великих міст майже в цілому світі в ситуаціях приязні західних потуг з ССРСР, коли військова поліція (напр., у Мюнхені) розганяла танками демонстрантів, а передусім обов'язок і постійна перспектива для кожного члена Організації включитися в безпосередню визвольну боротьбу на Рідних Землях, як жеж зударі з комуністами закордоном (Канада, ЗСА), в яких пробойовим елементом були наші члени й симпатичні — пригадували нашим кадрам їх властиву роль борців за визволення українського народу з-під московсько-большевицьких гнобителів, ролю майбутніх співкерівників революції, а не каварняних політиків чи невдоволених ребелянтів. Незатертий і промінюючий на всю Організацію закордоном вплив залишали ці Друзі, що відходили в Україну і деякі з них уже поклали свої голови в героїській боротьбі з ворогом за визволення українського народу. Це постійно пригадує кожному націоналістові про його основну мету, про його обов'язки, від яких йому не вільно ухилитися. Більше того, кожний справжній націоналіст-революціонер бачить у цьому своє головне призначення. Бо не на еміграції, а на Рідних Землях відбуватиметься вирішальний бій за УССД. Тому головним завданням наших кадрів є включитися в безпосередньої визвольної-революційну боротьбу в Україні. Вони також свідомі того, що жертвна визвольна акція закордоном має метою створити єдиний солідарний фронт усіх українців у цілому світі у боротьбі проти московсько-большевицьких окупантів, здобути на Заході приятелів і прихильників нашої визвольної боротьби на Батьківщині та створити відповідні передумови для остаточної перемоги нашого революційно-визвольного зриву. Наш актив є тут на те, щоб — як авангардна сила на еміграції — проривав за собою широкі кола у всесторонній дії на антиросійському й антикомуністичному та інших загрозливих для нас ворожих відтинках. Він має мобілізувати українську еміграцію на властивий фронт проти ворога та має бути прикладом для політичних груп і організацій у ставленні української суверенної політики.

Автор цих рядків низкою статей у „В-Ш.“; „Шляху Перемоги“, як і словом на святі 25-ліття ОУН в Менчестері з особливим підкресленням звертав саме увагу на властивий фронт проти ворога, щоб другорядні внутрішньоукраїнські справи не заступали головної мети: боротьби з ворогом. А то доходить до того, що українці починають себе взаємно більше

поборювати, ніж ворога. Такий стан є застрашаючим явищем і тому апелюємо до всіх завернути з цього фальшивого, корисного тільки для ворога шляху.

Немалою хибкою є неясність щодо інтерпретації суті нашої Організації, тобто партії чи організації — отже, захисника інтересів частини нації чи цілості? Ця двоєдушність є також причиною декомпозиції в доборі людей. Інші є завдання партії, а інші революційно-визвольної організації. Українська революція — це національно-визвольна війна проти російської імперії. Вона має повернути знову традиції України і на них творити й упорядковувати українське життя в усіх його ділянках. Ми маємо завалити сучасне, тобто чуже, а повернути наше старе, тобто традиційне, українське. Отже маємо відродити Україну Володимирового тризуба, Україну Шевченка, здійснити ідеї підпільної України наших днів. України, знам'я якої хрест і меч. А наші соціальні традиції не можуть достосовуватися до заведених силою комуністичних порядків, чи радянського „виховання”, а до соціально-національного почуття українського народу, збереження й виплеканого на традиціях наших батьків і пращів. Наші кадри завжди мусять про це пам'ятати.

Для організації, яка стає захисником цілої нації, мусить бути аксіомою те, що консолідувати народні маси в боротьбі чи акції проти ворога можна лише дією, а не механічною методою консолідації партій. Напр., двадцять добрих, політично вишколених революціонерів-пропагандистів, організаторів чи бойовиків є більшим досягненням, ніж сотні міжпартійних засідань, що звичайно є змарнованим часом. Сила української революції не лежить у механічному пов'язанні різнорідних елементів, а в кадрах революційної Організації, яка має органічне пов'язання з народними масами. Здобування прихильності серед тих елементів, які тільки декларативно стоять на позиціях суверенності української визвольної політики, не має тривалої вартості чи більшого значення для нашої визвольної революції. Бо в практичній дії ті елементи, пристосовуючись до певних умов чи кон'юнктури, зречуться своїх декларативних позицій. Фальшивою є також орієнтація на практичну утилітарність наших поодиноких гасел, тобто не можна узалежнюватися від того чи моментально є тактично і корисно видвигати їх, чи ні. Ми стали великим революційно-визвольним табором, що прийняв у рамки своїх організаційних клітин різнорідні елементи та імпульсивно вийшов на поверхню цілості українського життя, але з одночасною великою загрозою: небезпекою, що його ядро розпливеться в гетерогенності. Ми заакцентували забагато кількість, а призабули якість. Байдужість до вічних правд, до світоглядних проблем в ідейно розхитаних людей, заслаба чуйність на

особисту мораль привели до розпорядження декого з кадрів і зникли мобілізуючих семафорів. І так у той час, коли ворог ставить свої недискусійні, чіткі й ясні догми, як лезо меча, в нас почали хитатися незмінні правди й до голосу приходив релятивізм. Ми сказали, що боремося за свободу одиниці, але свобода — це тільки рамки для здійснення квалітативно визначених вартостей, для здійснення певних ідей. Отже, є свобода від чогось і є свобода для чогось! Свобода не є самоціллю, а лише передмовою, яка вможлиблює діяти добре або зле. Зокрема глибоке розуміння свободи дає християнська концепція: вільна воля людини — вибирати і завжди наново змагатися за добро. Проголосивши свободу людини, ми не уточняли, для чого треба людині свободи і не визначували, в яких межах повинна людина користуватися свободою, щоб вона могла творити добро, а уникати зла.

Християнська концепція свободи не була належно в нас розвинута. Відсування набік основних проблем життя, в тому релігійної, саме в час, коли безбожництво нищить суттєві вартості людини, було б утечею з одного відтинку боротьби. Погляд, що наука могла б доказати, чи правда на боці християнського ідеалізму чи матеріалізму, є неправильний. Бо це не так питання науки, як питання віри, без якої життя людини є життям без змісту. Таку віру мусить мати кожна людина, кожний нарід. Комуністичній вірі замало протиставлявано чітку і ясну нашу віру. Тому одного дня дехто станув на роздоріжжі, як Геракл на розпутті, не знаючи, куди йти. В той же самий час, як для приклонників комунізму стоїть ясний і чіткий семафор, для багатьох некомуністів стоїть стрілка: невідоме. Тенденції зробити з нашого визвольного руху, зокрема з ОУН, лише техніків революції, збиранину людей різнорідних програмово-світоглядних поглядів, почавши від визнавців християнізму аж до його противників, від прихильників приватної власності до приклонників колгоспної системи, — треба протиставити незмінну суть нашої Організації, тобто ствердження, що ми є суспільно-політичний і світоглядний рух, як це правильно уточнює П. Полтава в „Елементах революційности українського націоналізму“. Без ідеологічно-світоглядової підбудови втратимо суть, а через те і молодь, бо без цього вона занидіє, позбавлена віри у вищі абсолютні правди.

В попередніх числах „В.Ш.“ ми показували цитатами з крайових матеріалів, що крайові позиції не перечать поглядам, висловлюваним у цій статті. Воююча Україна, її визвольно-революційні кадри стоять на християнських і національних позиціях волі людини і соціальної справедливості. Треба відрізнити тактично-стратегічні прийоми революційних кадрів в Україні від суттєвих правд, які вони визнають. Напр., у листівках

до росіян українське підпілля не буде закликати до боротьби проти росіян, але в листівках до українців — це основна справа боротьби. І наші позиції закордоном повністю відповідають ідейно-політичній настанові кадрів в Україні, які ніколи не стануть на позиції діалектичного матеріалізму та не підуть на службу ерфуртського обманця і його переємників з півночі. Україна була і є антимарксистська, антикомуністична, хоч би як хто хотів інакше її представляти.

Суть деякої декомпозиції в кадрах Організації була не у відсутності т.зв. демократизації, бо в основних справах Організації завжди рішала більшість, якої істотним моментом є якість. Кризою революційних рухів найчастіше є проникання їх чужорідними ідеями і людьми, що мають не раз інші, неревольюційні концепції, а також брак у них революційних характерів. Людей міряється величиною ними виконуваних завдань, їх спроможністю подолати прийняті на себе обов'язки революції.

Наша Організація є організацією підпільною і провадить боротьбу з ворогом — московсько-большевицькими гнобителями і їх п'ятима колонами — не тільки на Рідних Землях, а всюди там, де діє ворог, тобто на теренах усього світу, а тому мусить зберігати риси організації мілітарно-політичної з революційною дисципліною, бо вона знаходиться не лише в політичній, але й збройно-політичній боротьбі. Наші завдання супроти Краю вимагають таких самих якостей кадрів, якими відзначаються кадри на Рідних Землях: ідейність, характерність, одчайдушність, сміливість. Кадри українського підпілля на Рідних Землях мають бути для нас прикладом моралі людської і моралі бійця, який не знає можливості скласти зброю перед ворогом чи здатися в полон. Вони дають нам приклад людини і приклад вояка підпілля України. Тут у кожному відношенні ми маємо шукати ідеал нашого члена, ідеал націоналіста.

Як національно-визвольний рух ми відкликаємося не лише до політичних, але й моральних вартостей, яких прикладом мають бути наші кадри. Характер борця — це суттєва вимога. Ми виростили на суворих засадах і їх треба привертати й скріпляти всюди там, де вони зникають. Почерез наші кадри це духове відновлення мусить відбутися в цілої нашої політичної еміграції, бо інакше пануватиме байдужість, хаос і сварки. Якщо віра зникає і дух руїни огортає людей, тоді не можуть нас „спасати” жадні паперові „устрої” чи „конституції”. Силу людям дають великі дороговкази, візи і змагання за них, а не персональні спори, анархічні поступування, дрібні міжпартійні торги. Великі характери показуються у хвилинах великої проби. Фразами не можна виклонити й виростити революційних кадрів, але акцією. Наш визвольно-революційний рух кріпшав і зростав не лише

завдяки теорії, а передусім завдяки нашим діям, акціям в ім'я недискусійних ідей. Не раз виглядає так, що наче б нема великої різниці в паперових програмах такої чи іншої партії, але вся різниця, а навіть прірва між ними показується щойно в дії, де крім декларацій іде риск, жертовність і рішучість у боротьбі за свої ідеї. Наприклад, ОУН-солідаристів була пішла на співпрацю з німцями, а революційна ОУН — пішла на боротьбу з ними, хоч на папері обидві ОУН мали не дуже то відмінні програми. Однак, ОУН-солідаристів зігнорувала фразу про безкомпромісову революційну боротьбу, відклавши її реалізацію на пізніше, бо, мовляв, не можна проти обох окупантів рівночасно воювати, а революційна ОУН зайняла безкомпромісову революційну поставу до обох окупантів, хоч прийшлося їй провадити боротьбу на два фронти. Отже, тільки наші дії розмежовують нас від різних псевдонаціоналістів; вони очищують зерно від полови. Очевидно, вони мають не тільки морально-виховний аспект, але зокрема політичний, як шлях до практичного здійснення нашого визволення.

Для таких великих і важких завдань треба відповідних людей, треба кадрів, одуховлених визвольними ідеями. Ідеї, люди, боротьба — це три нерозривні елементи революційно-визвольного процесу.